

TOPAL OSMAN PAŞA

olan Avusturya İmparatoru Franz Joseph'i padişah adına selâmlamak üzere ziyaret etmesi oldu. 1869 Mayıs'ında azli söylen-tileri yeniden canlandı ve bu defa valiliği bırakmak zorunda kaldı (27 Mayıs 1869). Yeni vali Saffet Paşa gelinceye kadar vilâyet işlerini defterdara teslim etti, mal varlığını sattı ve İstanbul'a döndü. Boğaz'da satın aldığı yeni evine yerleşti ve burada vefat etti (25 Temmuz 1874), Haliç'te tersane / zindan arkası mezarlığında defnedildi (a.g.e., XV, 32).

Josef Koetschet Osman Paşa'yı enerjik, zekâ işareti taşıyan küçük parlak gözlü, yumuşak ve sakın yüzlü olarak nitelemektedir. Türkçe şiirler yazan Osman Paşa, Arap ve Fars edebiyatına da vâkıftı. Gençliğinde Yanya'da iken bir Rum papazından öğrendiği Esop hikâyelerini Rumca tekrarlamayı severdi. Vaktiyle deniz subayı iken temasta bulunduğu konsoloslardan bir miktar Fransızca öğrenmişti. İmparator Franz Joseph'in huzuruna tercüman- sız girerek kendisiyle Fransızca görüşmesi zamanla bu dili iyi konuşur hale geldiğini göstermektedir. Bosna valiliği siyasi önem taşıyan, yabancı hükümdarlar dışında Osmanlılar'a bağlı özerk prenslerle de görüşmelerde bulunmayı gerekli kılan bir vilâyet olması itibarıyla Osman Paşa'nın bu anlamda yeterlilik içinde bulunduğu açıktır. Paşanın hayatındaki siline-meyecek tek kara lekesi, herhalde Hain Ahmed Paşa'ya arka çıkıp donanmanın Mısır'a teslim edilmesi olayına katılmasıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Cevdet, *Ma'rûzât*, s. 94-102; a.mlf., *Tezâkir*, I, 7; III, 17, 19, 21, 33 vd., 45-47, 62, 66, 68, 70, 71, 79, 80; *Sicill-i Osmânî*, III, 449; Lutfî, *Târih*, VI, 40, 132; VIII, 176; XII, 28, 39; XV, 32; Kâmil Paşa, *Târih-i Siyâsî-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, İstanbul 1327, III, 180-183; Memduh Paşa, *Tanzimattan Meşrutiyete: Mir'ât-ı Şuûnât* (s.nşr. Hayati Develi), İstanbul 1990, s. 203-204; J. Koetschet, *Osman Pascha, Der letzte Grosse Wesier Bosniens und seine Nachfolger. Hinterlassene Aufzeichnungen* (nşr. G. Grassl), Sarajevo 1909, s. 1-37; Srećko M. Džaja, *Bosnien-Herzegowina in der österreichisch-ungarischen Epoche: 1878-1918*, München 1994, s. 83-85; Zafer Gölen, *Tanzimat Dönemi Bosna İşyanları: 1839-1878*, Ankara 2009, s. 78, 88; G. Godec, "Leben zwischen Mahala und Čaršija. Toleranz im Sarajewo im Spannungsverhältnis von Eigenständigkeit und Gemeinsamkeit", *Toleranz: Weisheit Liebe oder Kompromiss? Multikulturelle Diskurse und Orte* (ed. S. Hering – M. Brumlik), Wiesbaden 2004, s. 100; Yüksel Çelik, *Hüsrev Mehmet Paşa: Siyasi Hayatı ve Askeri Faaliyetleri: 1756-1855* (doktora tezi, 2005), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 390-391; Şerafettin Turan, "Topal Osman Paşa", *İA*, XII/1, s. 442-443.

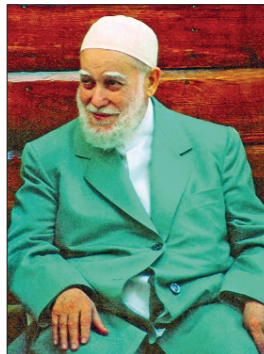
KEMAL BEYDİLLİ

TOPBAŞ, Musa

(1917-1999)

Nakşibendî-Hâlidî şeyhi.

Konya Kadınhanı'nda doğdu. Babası hayır sever bir tüccar olan Ahmed Hamdi Bey, annesi Âdile Hanım'dır. Dedesinin babası Topbaşzâde Ahmed Kudsi Efendi (ö. 1889), Hâlid el-Bağdâdî'nin halifelerinden Bozkırlı Muhammed Kudsi (Memiş) Efendi'den hilâfet almış bir âlimdir. Doğduğu yıl ailesi İstanbul'a göç eden Musa Topbaş, Enverpaşa ilk mektebini bitirdikten sonra Kadıköy'deki Fransız Mektebi'ne devam etti; ardından Nuruosmaniye'de bulunan İnkılâp Lisesi'nde iki yıl okuyup bu okuldan ayrıldı. Ailesi dinî eğitim almasını isteyince Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'dan Kur'an-ı Kerim, Mustafa Âsım Yörük'ten Arapça ve dinî bilgiler, hattat Hamit Aytaç'tan hüsn-i hat dersleri aldı. Bekir Hâki Yener, Tâhirülmevlevî, Babanzâde Ahmed Naim, Ali Yektâ Saraç ve Ömer Nasuhi Bilmen gibi âlimlerin sohbetlerinden faydalandı. 1950'li yıllarda Said Nursi'nin hizmetinde bulundu. Gençliğinde başladığı kumaş ticareti işini babasının 1944'te vefatından sonra ağabeyi ve kardeşleriyle birlikte sürdürdü. 1950'de tanışıp sohbetlerine katıldığı Nakşibendî şeyhi Mahmut Sami Ramazanoğlu'na 1956'da intisap etti; 1976'da hilâfet aldı. Şeyhin vefatının (1984) ardından onun irşad vazifesini devam ettirdi. Sevenleri arasında "Sâhibü'l-vefâ" diye anılan Musa Efendi 16 Temmuz 1999'da İstanbul'da vefat etti ve Sahrâyıcedid Mezarlığı'na defnedildi. Musa Topbaş birçok hayır müessesesinin kurulmasında öncülük etmiş, faaliyetlerine destek olmuştur. Kur'an kursu, imam-hatip okulu, cami, huzurevi ve hastahane yapımını teşvik etmiştir. Bazı dostlarını ve evliya türbelerini ziyaret maksadıyla Pakistan, Güney Afrika ve Orta Asya'ya seyahatler yapmıştı. Medine-i Münevvere'-

Musa Topbaş

de aylarca ikamet ettiği olurdu. Türkiye'de bulunduğu zamanlar dost ve sevenleriyle sohbet etmek için Anadolu'nun muhtelif şehirlerine seyahatler düzenlerdi.

Eserleri. 1. *İslâm Kahramanları* (I-III, İstanbul 1990-1992). Eserin birinci cildinde Hz. Peygamber ve ashabının cesaret ve kahramanlıkları, ikinci ve üçüncü ciltlerde Selçuklu ve Osmanlı döneminde yaşayan kahramanlar anlatılır. 2. *Altınoluk Sohbetleri* (I-VI, İstanbul 1991-2002). *Altınoluk* dergisinde yayımlanan makalelerinden derlenmiştir. 3. *Sultânü'l-ârifin eş-Şeyh Mahmûd Sâmî Ramazanoğlu* (İstanbul 1991). 4. *Allah Dostunun Dünyasından: Hacı Mûsâ Topbaş Efendi ile Sohbetler* (İstanbul 1999). Hayatının son yıllarında kendisiyle yapılan ve *Altınoluk* dergisinde yayımlanan röportajların bir araya getirilip vefatından sonra yayımlanmasından meydana gelmiştir. Sâdık Dâna takma adıyla neşredilen bu kitapların yanı sıra *Âhiret Hazırığı*, *Tasavvuf-Mârifetullah*, *Hizmet İnsanı* ve *Âile Seâdeti* isimleriyle yayımlanan cep kitapları *Altınoluk Sohbetleri* adlı kitabından yapılmış seçmelerden ibarettir. Musa Topbaş'ın dostlarına yazdığı bazı mektupları 1999-2001 yılları arasında *Altınoluk* dergisinin eki olan *Yuvamız*'da neşredilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâdık Dâna, "Kendi Kaleminden Kısa Terce-me-i Hâl", *Altınoluk*, sy. 162, İstanbul 1999, s. 12; "Topbaşzâde Musa Efendi", *İstanbul Evliyaları* (haz. Kemal Yavuz v.dğr.), İstanbul 2003, II, 322-331; Mehmed Aslan, *Bir Sultan Yaşardı Sultantepe'de*, İstanbul 2003; Adem Ergül, *Sâhibü'l-Vefâ Hâce Mûsâ Topbaş*, İstanbul 2008; a.mlf., "Herkesine Bir Yerden Ulaşmak Lâzım", *Altınoluk*, sy. 281 (2009), s. 4-7; Osman Nuri Topbaş, "Gönüller Sultanı Üstazımız, Babamız Mûsâ Efendi", a.e., sy. 162 (1999), s. 7-11; Abdullah Sert, "Sâhibü'l-Vefâ", a.e., s. 13-16; H. Kâmil Yılmaz, "Bir Güzel İnsan", a.e., s. 17-18.

NECDET TOSUN

TOPÇU, Nurettin

(1909-1975)

Fikir adamı, ahlâk felsefecisi,
Hareket dergisinin kurucusu.

7 Kasım 1909'da İstanbul Süleymaniye'de doğdu. İlk nüfus kaydında adı Osman Nuri olup Erzurumlu bir ailenin çocuğudur. Dedesi Osman Efendi, Erzurum'un Ruslar tarafından işgali sırasında orduca topçu olduğu için kendilerine Topçuzâdeleer lakabı verilmiştir. Aileden İstanbul'a ilk yerleşen babası Ahmed Efendi, Erzurum'da

iken tahıl alım satımı ve canlı hayvan ticaretiyle uğraşmış, daha sonra Çemberlitaş'ta kasap dükkânı işletmiştir. Annesi Fatma Hanım Eğinli'dir. Nurettin'in çocukluğu Süleymaniye'de ve I. Dünya Savaşı yıllarında taşındıkları Çemberlitaş'ta geçti. Büyüyük Reşid Paşa Numune Mektebi'ni bitirdi (1922). Bu sıralarda küçük bir sandıkta kitap ve gazete biriktirme merakı vardı. Mehmed Âkif'in bazı şiirlerini talebelerine ezberleten Türkçe muallimi Nâfiz Bey, Nurettin Topçu'da hayatı boyunca sürecek Âkif sevgisini aşıladı. Orta öğrenimine Vefa İdâdisi'nde devam etti; birinci sınıfta iken babasını kaybetti. Lise tahsilini yaptığı İstanbul Erkek Lisesi'nde felsefeye meyilet-ti ve 1928'de bu okuldan mezun oldu.

Avrupa'da öğrenim görmek amacıyla girdiği imtihanı kazanarak Hamdi Akverdi, Vehbi Eralp, Ziya Somar, Enver Ziya Karal gibi şahıslarla birlikte Fransa'ya gitti. Önce Fransızca öğrenmek için Aix Lisesi'ne kaydedildi. Görüşlerini benimseyeceği ve uzun zaman mektuplaşacağı aksiyon (hareket) felsefesinin kurucusu Maurice Blondel'i bu sırada tanıdı. Bir müddet Aix Fakültesi'ne devam etti. İki yıl sonra Strasbourg Üniversitesi'ne geçerek felsefe öğrenimi gördü, ahlâk kurlarını tamamladı, sanat tarihi lisansı yaptı. 1930-1933 yıllarında aldığı sertifikalar lisans diplomasında rûhiyat ve bedîiyat, umumi felsefe ve mantık, muasır sanat tarihi, içtimaiyat ve ahlâk, ilkçağ sanat ve arkeolojisi şeklinde belirtilmiştir. Kendisinden önce Paris'e gelen Ali Fuat Başgil, Remzi Oğuz Arık, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cevdet Perin, Bedrettin Tuncel, Samet Ağaoğlu, Ömer Lütfi Barkan ve Besim Darkot'la tanıştı. Bunlardan Remzi Oğuz ve Ziyaeddin Fahri ile Türkiye'ye döndükten sonra yakın münasebetleri ve dostlukları olacaktır. Bu arada Louis Massignon, Hristiyanlığa geçip papaz olan Girit asıllı Türk Paul Molla, o yıllarda Paris'te bulunan A. Adnan Adıvar ve eşi Halide Edip'le tanıştı. Adıvar'dan sonra Massignon'a Türkçe dersleri verdi. M. Blondel üzerinden başlayan mistik ilgileri Massignon etkisiyle İslâm tasavvufuna, özellikle vahdet-i vücûd felsefesine doğru gelişti. Tezinde ve ahlâk felsefesinde izleri görülen Hallâc-ı Mansûr'un (*İsyan Ahlâkı*, s. 195-209), Yûnus Emre ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin eserlerini okumaya bu yıllarda başlamış olmalıdır. Hristiyan mistisizmi ve ahlâkı konularında Blondel ve Paul Molla'dan faydalanmış bulunması muhtemeldir.

Strasbourg'da ahlâk felsefesiyle ilgili hazırladığı *Conformisme et révolte* başlıklı

tezini Sorbonne'a giderek savundu ve üstün başarı kazandı (2 Temmuz 1934). Avrupa'ya tahsile giden Türkler arasında ahlâk üzerinde çalışan ilk öğrenci ve Sorbonne'da felsefe doktorası veren ilk Türk Nurettin Topçu'dur. Tezini bitirdikten sonra Fransa'da kalması yönündeki teklifleri kabul etmeyip 1934 yazında Türkiye'ye döndü ve Galatasaray Lisesi'nde felsefe öğretmenleri olarak göreve başladı (29 Eylül 1934); sosyoloji dersi okuttu. Bu arada baba dostu Hüseyin Avni Ulaş'ın kızı Fethiye Hanım'la iki yıl sürecek bir evlilik yaptı. Lise müdürü Behçet Gücer'in bazı öğrencilere geçer not vermesi isteğini geri çevirdiği için düşün gününü İzmir Lisesi felsefe öğretmenliğine tayin emri geldi. 6 Mayıs 1936 – 31 Ekim 1937 tarihleri arasında askerliğini yaptı.

İzmir'de bulunduğu yıllarda *Hareket* dergisini yayımlamaya başladı (Şubat 1939). İlk sayılardaki yazıları (meselâ "Rönesans Hareketleri" [sy. 1], "Asrımızın Hareket Adamları" [sy. 2], "Siyaset ve Mesuliyet" [sy. 3], "Zorba-Esir Medeniyetleri" [sy. 4], "Mabet ve Tabiat" [sy. 5], "Neslimizin Tarihi" [sy. 6], "İki Mezar" [sy. 7]) hayatı boyunca izleyeceği düşüncelere hazırlıklı olduğunu göstermektedir. Derginin 4. sayısında yayımlanan ve Cumhuriyet'i kuran kadroyu eleştirdiği ileri sürülen "Çalgıcılar" yazısından dolayı İstanbul Vefa Lisesi felsefe öğretmenliğine nakledildi (29 Eylül 1939). Burada dört yıl çalıştıktan sonra Denizli İsmet İnönü Lisesi'ne tayin edildi (20 Ekim 1943). 4 Ekim 1944'te İstanbul Erkek Lisesi'ne nakliyle birlikte on yıllık sürgün hayatı sona erdi. Arada Vefa ve Haydarpaşa liselerindeki öğretmenlikleri dışında emekliliğine kadar on sekiz yıl burada çalıştı. Bu arada Bergson'la ilgili teziyle felsefe doçenti unvanını aldıysa da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kurullarınca kadroya tayin edilmedi. Yalnız bir süre Hilmi Ziya Ülken'in kürsüsünde ahlâk dersleri verdi. Ayrıca Ro-

Nurettin
Topçu

bert College'da tarih (1946-1961), İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda psikoloji, felsefe, din psikolojisi ve dinler tarihi (1955-1960) öğretmenliği yaptı. 1960 ihtilâlinde sonra bu ek görevlerine son verildi. 20 Kasım 1974'te yaş haddinden emekli oldu. Kısa süren bir hastalıktan sonra 10 Temmuz 1975'te vefat etti. Ertesi gün Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Topkapı Kozlu Kabristanı'nda defnedildi.

Fransa dönüşünde çocukluk arkadaşı Sırrı Tüzeer vasıtasıyla Nakşî Hasib Efendi (Yardımcı) ve Abdülaziz Efendi (Bekkine) ile tanışan Topçu hayatı boyunca etkileyeceği Abdülaziz Efendi'ye intisap etmiştir. Celâl Hoca'dan (Ökten) İslâmî ilimler, İslâm tarihi, kelâm ve felsefe yönünden faydalanmış, daha sonra İmam-Hatip Okulu'nun kuruluşu sırasında programların hazırlanmasında onunla beraber çalışmıştır. Fikrî ve siyasî faaliyetlerini Türk Kültür Ocağı ve Milliyetçiler Derneği'nde sürdüren Topçu Millî Türk Talebe Birliği, Aydınlar Ocağı ve Türkiye Millî Kültür Vakfı'nın bazı faaliyetlerine katılmış, seminer ve konferanslar vermiş; fetih-Fâtih, Mehmed Âkif ve Çanakkale anma toplantılarının yapılmasına öncülük etmiştir. 1960 ihtilâlinin ardından Ali Fuat Başgil'le birlikte Adalet Partisi'nin kuruluş çalışmalarına katılmış ve 1961 seçimlerinde Konya'dan senatör adayı gösterilmiştir. Ancak cumhurbaşkanlığı seçimi esnasında Başgil'e yapılan muamele ve Süleyman Demirel'in parti başkanlığına getirilmesi sırasında takınılan tavırlar yüzünden bu çevreyle münasebetlerini kesmiştir.

Fikirleri. Nurettin Topçu'nun coğrafya olarak Anadolu'yu, tarih ve kültür olarak Selçuklu-Osmanlı tecrübesini merkeze alan, buradan en geniş ve belirleyici daire olarak İslâm'a ve özellikle tasavvufa intikal eden, Batı dünyasına ve insanlık tecrübesine uzanan bütüncül bir düşünce dünyası vardır. Meselelere ahlâk üzerinden yaklaşır. Cumhuriyet devri Türk felsefecileri ve aydınları arasında ahlâk konusunda en çok yazı kaleme alan ve bu alandaki vurgularını bütün hayatı boyunca sürdüren kişi Nurettin Topçu olmalıdır. Doktora tezinde geliştirdiği isyan ahlâkı fikri M. Blondel'in, bazı bakımlardan Immanuel Kant ve Henry Bergson etkileri taşıyan hareket (action) felsefesinden ilhamla determinist, rasyonalist, sosyolojist, pragmatist ahlâk anlayışlarının karşısında bir düşünce, bir tez olarak teşekkül etmiş ve gelişmiştir. Çıkardığı derginin adının *Hareket* olması doğrudan bu çizgiyle alakalıdır.

İlk yazılarından itibaren bir taraftan Osmanlı-Cumhuriyet modernleşmesini hesaba katarak fakat onu aşmayı hedefleyerek tenkitçi bir bakış açısıyla yeni bir insan, millet, devlet modeli inşa etmeye çalışırken diğer taraftan bunların o günün şartlarında ve tarihten gelen sağlam zemînler üzerine oturmasını mümkün kılacak bir rönesans fikri, bir tarih, ilim, sanat, ahlâk, felsefe, tasavvuf ve din anlayışı geliştirmeye yönelmiş, metafiziği dışlayan felsefî temayüllere karşı çıkmış; duygu, akıl, sezgi ve aşk kavramlarını yeniden yorumlayıp ahlâk ağırlıklı bir felsefe kurmuştur. Kendisinden önce başlayan Anadolu milliyetçiliğini İslâm merkezli bir yoruma taşımış, bunu yaparken Turancılığı, ırkçılığı ve topraktan tamamen kopuk milliyetçilikleri, İslâmcılığı eleştirmiş, modernizmin katı ölçütlerine boyun eğmeden Batı, Doğu ve İslâm medeniyetlerini mukayeseli şekilde ele almayı denemiştir. Kapitalizm, komünizm, sosyalizm, kültür ve medeniyet, sanayileşme, kuvvet ve teknoloji meselelerini büyük ölçüde dönemindeki yaklaşımlardan farklı bir üslûp ve muhteva ile tartışmıştır. Türkiye'nin kapitalist ekonomik sisteme ve ahlâk anlayışına, bunların üzerinden Amerikan sempatanlığına doğru kaymaya başladığı Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarından itibaren İslâm / Anadolu sosyalizmini savunmuş, maarif, mektep ve din eğitimi konularını özellikle işlemiş, bir hareket adamı olarak yaşama zevkini bırakıp yaşatma aşkına gönül verecek, sabırlı ve azimli, gösterişsiz çalışan, ruh cephesinin "maden işçileri" olacak (*Yarınki Türkiye*, s. 14) idealist bir nesil yetiştirmek için çaba göstermiştir.

Topçu'nun özel anlam daireleriyle inşa ettiği, ahlâk telakkisini, felsefesini ve kapitalist dünya görüşüyle Cumhuriyetçiler'in ideolojisine karşı muhalif fikirlerini dayandırdığı iç içe üç ana kavram isyan, hareket ve iradedir. İsyân, mutlak itaate ulaşabilmek için tek tek anlamlı olan ara duvarların (arzu ve ihtiraslar, aile, cemaat, örf ve alışkanlıklar, kurallar vb.) bağlayıcılığından ve onların kişiliği sınırlayıcı, hürriyeti daraltıcı, esareti kuvvetlendirici, insanı çürütücü etkilerinden sıyrılmayı, kendini aşarak daha üstün bir nizam, tabiat üstü âleme, birliğe ulaşmayı, Allah'a doğru yükselmeyi ifade etmektedir; ona göre "isyân Allah'ın bizdeki hareketi"dir. İsyân ahlâkını anarşizmden ayıran şey ebedî ve âlemşûmul merhamet nizamına bağlı olması, sonsuz kuvvete itaat ve teslimiyetle neticelenmesidir. Ahlâkî vasfını taşıyan her hareket insan açısından bir anar-

şizm, ilâhî irade karşısında ise bir itaattir (*İsyân Ahlâkı*, s. 33, 37; *İrâdenin Davası*, s. 73; *Yarınki Türkiye*, s. 61). Bir hareket, ancak kendi içerisinde baş kaldırdığı nizam karşılık yeni ve zorunlu olarak daha üstün bir nizamın iradesini taşıyorsa isyân adını alabilir (*İsyân Ahlâkı*, s. 195). İç ve dış doğru mücadele ve mücadelelerle gelişen ve mutlak itaate doğru seyreden isyân aynı zamanda özgürleştirici, kişilik kazandırıcı bir hareket, ahlâkî bir eylemdir.

İnsanın bütün eylemlerini yüce bir seviyeye doğru çıkararak tekâmül ettiren hareket, "insanla Allah'ın bir terkididir" (Topçu'nun doktora tezinden itibaren tekrarladığı bu ifade Blondel'e aittir). Diğer bir ifadeyle hareket, ferdin kendi kendisini ve başka varlıkları bir üst mertebeye ve sonsuzluğa doğru değiştirmesidir. Bu hareket aynı zamanda, kendini ve eşyayı tanımanın en emin yolu olarak ahlâkî bilginin kaynağı ve tecrübe edilerek ulaşılan iyilik fikrinin nüvesidir. İradeye yaslanan ve bir amaca doğru seyreden eylem gerçek ve hür hareket, ahlâkî hareket adını alır. Tam ve gerçek hareket her defasında en iptidai bir karar ve feragatte bile bütün âleme yayılış, oradan sonsuzluğa geçiş, sonsuzluktan aldığı kuvvet, bütün âlemden aldığı ibretle ve zekâ ile iradenin bütün kuvvetlerini kullanıp tekrar ferdi âleme dönüş ve bu noktadan âlemle temastır (*Var Olmak*, s. 17, 18). Zekâ tek başına bu seviyede bir hareketi gerçekleştirmez; derunî bilgi ve sezgiye dayalı düşünce mutlaka ona eşlik etmelidir. Descartes'in meşhur sözü şöyle olmalıdır: "Hareket ediyorum, düşünüyorum, birliği seviyorum, o halde varım" (*a.g.e.*, s. 20). İrade ise insanın iç ve dış duygulardan, tabiatın ve cemiyetten aldığı etkileri karşılayan, arından öznel ve kişisel karara dönüşen, nihayet hareket şeklinde dışa vuran bir kudret, Allah'a kadar yükselmek isteyen içsel, mistik bir kuvvettir (*İrâdenin Davası*, s. 17-18, 23). Hürriyet duygularla benlik (şuur) ve iradenin, kararla hareketin çarpıştığı muazzam sahnedeki tercihlerde tam karşılığını bulur. Duyulardan başlayarak Allah'a kadar yükselen merhalelerin her birinde insandaki rahata, hayatla barışık olmaya, uyuma meyilli güçler devreye girer ve irade ile çatışır. Aynı zamanda yetiştirici ve yükseltici fonksiyonu olan ıstırap da bu çatışmalar sırasında meraklar, sıkıntılar, vehimler, meyiller arasından doğar. Bu mânada ıstırap müsbet bir şeydir, çünkü büyük hareketler büyük ıstırapların eseridir.

Topçu'nun dönemin diğer milliyetçi-muhafazakâr düşünce çevrelerinden ayrılan

tarafları bu üst kavramlarda başlamaktadır. Genellikle milliyetçilik ve muhafazakârlık toplumun yerleşik değerlerini, örf ve âdetleri, devlete itaati bir şahsiyet olarak insandan ve hürriyet fikrinden daha üstün bir yerde konumlandırmakta, Durkheim – Gökâlp çizgisini takiben vazifeyi öne çıkararak sosyal determinizme bağlı cemiyet adamı yahut iyi vatandaş aramaktadır. Topçu şahsiyeti geri plana iten bu yaklaşımın kişi ve toplumları sürü haline getireceğini, sonuçta hem tarihi hem de bugünü eleştiri süzgecinden geçirme teşebbüslerini engelleyeceğini ileri sürmektedir. Ona göre cansızlar, bitkiler ve hayvanlara mahsus özellikleri bünyesinde barındıran insan eşref-i mahlûkat olma özelliklerini bir ferdiyet ve şahsiyet olma çabası içinde kazanır. En aşırı yorumunu Nietzsche'de bulan bireycilik (endividüalizm) insanı kendi kendine yeterli bir varlık halinde düşünürken Durkheim'in ve Ziya Gökalp'in cemiyetçiliğinde (sosyolojizm) fert kendi başına değer taşıyan bir varlık olmaktan tecrit edilmiş, kendine has tasavvurları, duyuş tarzı ve iradesi yok farz edilerek bunların cemiyetten ferde geçtiği iddia edilmiştir. Bu tezlerin ilkinde fert kendisinin, ikincisinde cemiyetin mahkûmudur. İki durumda da insanın hürriyeti ve yücelme kabiliyeti zaafa uğramış, gerçeğe ulaşma yolları tıkanmıştır. Topçu'nun hareket ve irade kavramlarıyla irtibatlı şekilde tercih ettiği şahsiyetçilikte ise (personalizm) insan kendi hür iradesiyle bağlandığı inançlar, ruhî münasebetler ve yüklendiği mesuliyetlerle kendinin ve cemiyetin içinde eriyip kaybolmaktan kurtularak büyük, bölünmez bütün bir varlık olma imkânını elde edecektir. Kendine yeterli bu insan kendine inanmış, azmi sonsuz, iradesi demirden, ihtirasi ilâhî bir insandır (*Mevlâna ve Tasavvuf*, s. 118). Bütün ömürleri boyunca aynı iman ve kanaatin sahibi olan büyük adamlar devirlere, zaruretlere göre değişmedikleri gibi cemiyetlere göre de değişmezler, çünkü cemiyetten daha kuvvetlidirler; bu sebeple cemiyeti kendilerine uydurarak sürüklerler, sürükleyemezlerse onunla çarpışırlar (*Mehmet Âkif*, s. 15). Şahsiyetli insanın ayrılmaz vasfı olan mesuliyet ise ferdiyeti harekette sevkeden ve hareketten sonra kuvvetlenerek büyüyen bir iradedir; âlemşûmul hale gelmiş bir merhamettir; hürriyetleri tayin eden, hür hareketleri vicdan karşısında önüne geçilmez bir zaruret yapan, ahlâk meselesinin de kaynağında olan temel bir kavramdır (*Yarınki Türkiye*, s. 119; *İrâdenin Davası*, s. 71). Merhamet, hür-

met ve hizmet ise ahlâkî şahsiyeti tamamlayan diğer üç kavram olacaktır.

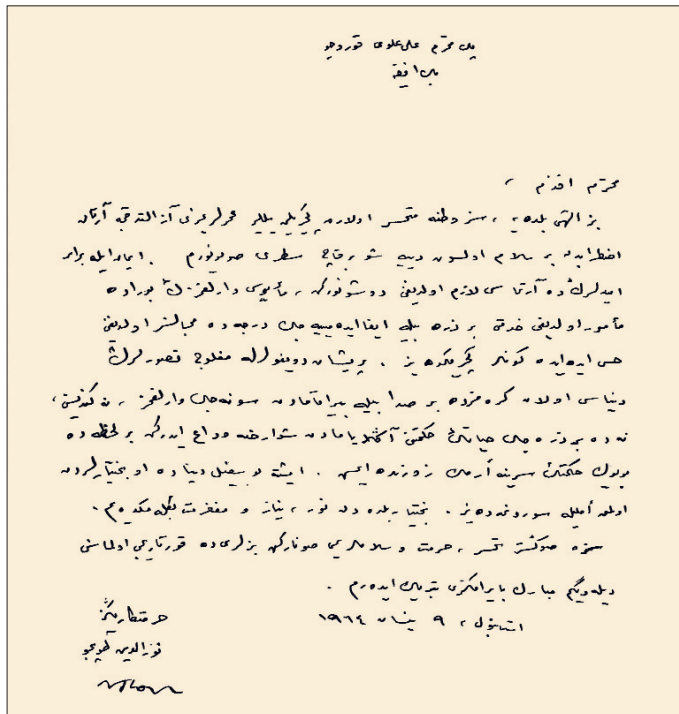
Nurettin Topçu'nun düşüncesinde tasavvuf ve özellikle vahdet-i vücûd telakkisi, İslâm'ın tercih edilebilecek meşrû yorumlarından ilki olmaktan daha ötede şahsiyeti öne çıkaran kuvvetli bir isyan, irade ve hareket fikri taşıması dolayısıyla kelâm ve fıkha dayalı yorumların önüne geçirilmiştir. Bu tavır eş zamanlı olarak istisnâî bir duruşa ve yorumla işaret etmektedir. Topçu'nun yaşadığı dönemde ve bir önceki devirde yeni Selefî hareketin de etkisiyle tasavvuf ve tarikatların teşkil ettiği zihniyet dünyası ve yaşama biçimi itikadî bakımdan bozucu ve dağıtıcı, felsefî açıdan sıradan ve derinliksiz, sosyal ve kültürel yönden pasif, donuk ve meskeneti besleyici, İslâm toplumunu geriletici, dışarıdan gelmiş bir düşünce ve yaşama biçimi olarak değerlendirilmekteydi. Topçu'ya göre yerleşik İslâm (kelâm) yorumunun Allah ile eşyanın ve insanın varlığının birbirinden kopuk iki ayrı varlık biçimi olarak kabul etmesi, aynı şekilde Allah'ın iradesiyle insanın iradesini (küllî irade ile cüzî iradeyi) kategorik açıdan birbirinden ayırması dinî tecrübeyi zaafa uğratmış, insanın yücelmesinin önüne set çekmiştir. "Bir olan varlığı Allah ve kâinat diye ikiye bölüp iki görme hali ruh için şaşılıktan başka bir şey değildir. Ancak fert fert eşya, şekiller ve tek tek varlıklar Allah olamaz. (...) Vahdet-i vücûd gözündeki Allah'ı kâinat dışına esirgemek O'nu dosdoğru tanımamaktır. (...)

Hakikî İslâm inancına göre her şeyde gözüken Allah'ı her şeyden ayrı düşünmek tezada düşmektir" (*Mevlâna ve Tasavvuf*, s. 169-170). Aslında bütün âleme yaygın olan bir irade ile ona iştirak eden insanın ruh yapısı söz konusudur. İnsanın şuur kazanması ve insanlığının yükselişi bu iştirakin anlaşılmasıyla ve bu yolda ilerlemeyle mümkündür. Aksi halde sadece bütünden ayrılmış ve benliğine mahkûm olmuş insandan bahsedilebilecektir. Amacına ulaşabilen gerçek ve tam irade fertten başlayan, aile ile devleti yani otoriteyi isteyen, millet ve insanlık basamaklarından geçerek Allah'a ulaştıran iradedir. İnsan, damarlarından sızan iradeyi kendi eseri zannetmekle yanılıyor. Hakikatte irade birdir. O istek halinde âleme yaygın kudretin insandaki adıdır (*İsyan Ahlâkî*, s. 204; *İrâdenin Davası*, s. 14-15). Dinî mistik tecrübeden çıkan bir de tasavvuf metafiziği yahut mistik nazariyat vardır. İslâm tasavvufu bu tarafla Kur'an'dan kalp ilmini çıkaran bir felsefedir. Ayrıca İslâm felsefesi adı verilebilecek düşünce geleceği de esas itibarıyla tasavvuf olmalıdır. Bugün İslâm felsefesi denen ilim aslında müslüman filozofların yaptığı bir felsefe olabilir, yoksa kaynak itibarıyla Aristo'ya dayanan Meşşâîlik İslâm felsefesi olamaz. İslâm'ın ibadet ve muâmelât kısmının şekil ve kural merkezli olarak anlaşılması ve yaşanması neticesinde öz ve esas unutulmuş, öze ulaştırıcı olmaktan başka kendinden bir değeri olmayan otomatik şekli

hareketler, anlamsız sayılar, katı kaideler öne çıkmıştır.

Topçu'nun tasavvuf anlayışı onun bilgi, bilim ve felsefeyle ilgili düşünce ve yorumlarını doğrudan etkilemiş, hatta büyük ölçüde belirlemiştir. Ona göre insanın kanun ve nizamı bilme ve birliği tanıma istikametine seyreden düşünme ve bilgi kademelerini belli bir hiyerarşi içinde ele almak gerekir. Kendi sınırları içinde kalmak ve bir sonraki üst kademeye yol açmak şartıyla duygu, akıl, sezgi, aşk, ihtiras ve merhamet üzerinden elde edilen bilgilerin her biri değerli ve geçerlidir. İnsanın varlık üzerindeki hareketi şeklinde de anlaşılabilir. Düşünme ve bilgi, his ve tecrübe düzeyinde ilme, akıl düzeyinde felsefeye, aşk ve ilham düzeyinde ilâhî ve sonsuzluk bilgisine, hakikat aşkına kaynaklık eder. Duyularla akıl dinî hayata disiplin ve düzen sağlayıcı dış unsurlardır. Onlar dinin özüne götürmez. Dinde akıl sadece bir disiplin gücüdür (*Mevlâna ve Tasavvuf*, s. 147). Modern Avrupa ilim ve felsefesi hatta akılcılığı, sınırları ve Türk kültürüyle irtibatları yerinde ve doğru çizilmek şartıyla üst bir anlam ve değere sahiptir. Onun için yarınki Türk cemiyetini yoğuracak ruh, eski Asya'nın hikmetiyle Kur'an'daki ilhamı kendinde birleştirdiği halde Garp'ın dört asırlık ilmine hayran, zihniyetine sahip, felsefesine âşina olacak Anadolu dervişinin ruhu olacaktır (*Var Olmak*, s. 101). Modern ilim anlayışının ısrarla eleştiri konusu yapılması gereken yönleri pratik fayda ve menfaat anlayışı üzerinden hakikat aşkını öldürmesi, izâfîlik üzerinden sonsuzluk ve ebedîlik kavramının zaafa uğratılması ve nihayet ilmin tekniğe ve kuvvete indirgenmesidir. Bu sebeple pozitivizm, pragmatizm ve sosyolojizm hakikat düşmanı üç felsefedir. Çünkü pozitivizm hakikati deneylere, pragmatizm menfaatlara, sosyolojizm cemiyete teslim etmektedir (*Yarınki Türkiye*, s. 67-72).

Nurettin Topçu'nun metafizik ilgileri onun düşünce dünyasının tabiatı kadar hümanist, pozitivist ve seküler düşüncenin etkisi altında ortaya çıkan ve katılaştıran metafiziği dışlayıcı felsefe doktrinlerine ve entelektüel temayüllere muhalefetiyle de alâkalıdır. Metafiziğin "eski devre ait bir şey, karanlık ve anlaşılmaz bir fikir, dinin öz kardeşi, bir vehim" gibi ifadelerle tasvir ve reddedilmesi, 1930'lu yıllarda Tanrı ve ruh bahislerinin ders kitaplarından çıkarılması gibi teşebbüsler, insanın daha üstün bir akla yönelip kendini aşması ve yücelmesinin yolunu kapatmakla kalmamış, hakikati araştırmayı sınırlandırarak felse-

Nurettin
Topçu'nun
Ali Ulvi
Kurucu'ya
yazdığı
9 Nisan 1964
tarihli mektup

TOPÇU, Nurettin

feyi de fakirleştirmiştir (*Kültür ve Medeniyet*, s. 48-49; *Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 140). Topçu'nun Türkiye'deki eş zamanlı ilgilerden farklı olarak varoluşçuluk akımıyla, özellikle Kierkegaard ve kısmen Heidegger üzerinden hristiyan / dinci egzistansiyalizmle ciddi biçimde ilgilenmesi de esas itibarıyla metafizikle alâkalı görünmektedir.

Topçu, bütün Batılılaşma tarihini kuşatan kültür-medeniyet ayırımı meselesini yeniden ele alan düşüncülerden biridir. En önemli vurgusu bu ayırımın yüzeyselliğine dair olanıdır. Ona göre evrensel denilen ve büyük ölçüde bilim ve teknoloji üzerinden tanımlanan medeniyet zorba ruhundan ve kapitalist bağlamından ayrı ele alınamaz. Bu çerçevede bilim ve teknoloji, hakkın yerine geçen kuvvetin hâkimiyetinin ve insanla tabiatı tahrip eden sanayileşmenin, sömürünün kaynağıdır. Kapitalist sistemi güçlendiren ve insanı esarete sürükleyen teknolojik gelişmeleri insanlık adına ilerleme diye göstermek büyük bir yanılsalıktır. Ağır sanayi söylemlerinin meşrû bir savunma ve atılım hamlesi olarak takdim edildiği, fabrika bacaları ile minarelerin yan yana zikredilip resmedildiği o yıllarda Topçu'nun bu fikirleri muhafazakâr kesim tarafından fantezi veya kalkınma karşıtlığı gibi sathî düzeyde anlaşılmıştır. Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarından itibaren savunmaya başladığı İslâm sosyalizmi (Anadolu sosyalizmi, milliyetçi sosyalizm) düşüncesi de bir ekonomik sistem tercihi olmaktan ziyade bir hak ve ahlâk meselesidir. Bu duruş Topçu'nun dilinde kul hakkının yoğun biçimde ifadesidir. Burada Türkiye'nin ve sağ kanadın dış politik tercihlerinde Amerika Birleşik Devletleri'ne yaklaşması ve liberal ekonomiye doğru gitmesine yönelik ciddi bir muhalefet ve tenkit söz konusudur. Onun ifadesiyle, "Hakikatte bu dava İslâm'ın özünde barınan hak davasıdır. Sosyalizm, çiğnenmesi halinde Allah'ın da affetmeyeceğini bildirdiği kul hakkının müdafaasıdır" (*Ahlâk Nizamı*, s. 180). Bu çerçevede liberalizm devletin anarşisi himayesi veya gücünü başı boşluğu himaye için kullanması, varlık sebebi büyük sanayi ve kapitalizm olan, din ve mânevîyat karşıtı komünizm ise bir reaksiyon hareketi olarak zulme karşı zulüm mânâsına gelmektedir.

Millet ve milliyetçilik meseleleri, Topçu'nun eserlerinde hem isyan ahlâkıyla irtibatlı olan ferdiyetin yükselip sonsuzluğa uzanması süreçlerinin bir parçası, hem de Türkiye'nin modernleşme döneminde kendini yeniden anlamak ve tanımlamak için

yıllardır tartıştığı önemli bir problem ve bir eleştiri konusu olarak yer alır. Ziya Gökalp'in Turancılık davası ile başlayan maddecî ve ütöpik milliyetçiliğin Cumhuriyet döneminde kaba maddecî ve realist milliyetçiliği doğurduğunu düşünen Topçu, İslâmcılar'ın dini milletten ayıran gayretlerinin de ayrı bir zihin karışıklığına sebebiyet verdiğini ileri sürmektedir (*a.g.e.*, s. 156-157). Anadolucular'ın Türk milletini ve milliyetçiliği tarif için Malazgirt Savaşı ile başlattıkları bin yıllık tarih vurgusunu ve toprak / vatan olarak Anadolu ısrarını paylaşan Topçu bu çizgiye belirleyici ve kuvvetli bir unsur olarak İslâm'ı ve tasavvufu ekler. Ayrıca bu ruhçu milliyetçiliğin temellerinin Melikşah, Mevlânâ, Yunus, Fâtiha ve Yavuz gibi Türk siyaset ve mânevîyat ikliminin büyükleri tarafından atıldığını söyleyerek milleti ve milliyetçiliği yeni ortaya çıkmış bir hadise gibi yorumlayanları aşmak ister. Topçu 1950'li ve 1960'lı yıllarda milliyetçiliğin antikomünistlik ve Amerika/kapitalizm taraftarlığıyla paralel hale gelmesine de sert bir şekilde karşı çıkmış, bunu "doktrinsiz ve kanaatsiz bezirgânlık" diye adlandırmıştır.

Topçu'nun devlet ve siyasete ilişkin fikirleri şahsiyet olarak insan ve millet üzerinden inşa edilmiş gibidir. Hegel'in, "Devlet ilâhî iradenin yeryüzünde gözükmesidir" cümlesini eserlerinde birkaç defa zikreden Topçu, "milletin şuuru, millet iradesinin gözüktüğü yer" diye nitelendirdiği devleti ferdiyetin yüce Allah'a ve sonsuzluğa doğru hareketinin bir durağı, bir menzili şeklinde telakki eder. Devleti meydana getiren üç temel öge birlik halinde bir halk kütləsi, vatan toprağı ve idare edici iktidardır. Dolayısıyla devlet tek başına varlık alanına çıkabilen ve anlamlı hale gelen müstakil, kendinden bir vâkıa, bir varlık değil ferdin ruhunda harekete başlayan, milleti oluşturan ve ilâhî iradeye kavuşmak için hamleler yapan iradenin fertten Allah'a götürülen yoldaki bir durağıdır. İnsanın yükseliş çizgisi yukarıdan aşağıya, Allah'tan insana doğru hâkimiyet kavramı etrafında tezahür eder. Bu aynı zamanda bir siyasî kavram olan egemenlik fikrinin Allah'ta temerküz ettiğini ve oradan âleme, devlete, insana yayıldığını gösterir. Yükseliş çizgisi aşağıdan yukarıya, insandan Allah'a doğru itaat ve teslimiyet kavramları etrafında şekillenir.

Devleti inşa edecek ve taşıyacak temel kavramların ilki devlet varlığının esaslı unsuru olan otoritedir. Bu otorite yüce Allah'tan insan şahsiyetine doğru inen hâkimiyet ve irade kavramlarıyla irtibatlıdır

(*Büyük Fetih*, s. 13-15; *İrâdenin Davası*, s. 46, 48). İkincisi merkezîyetçilik olup adalet ve mesuliyet prensipleri etrafında gelişerek bir hukuk ve ahlâk nizamının adı olmaktadır. Üçüncüsü halkın bütün ihtiyaçlarına uzanan, onları karşılamaya çalışan, mesuliyet iradesiyle birlikte kul hakkını merkeze alan hür bir totalitarizme dayanmış olmasıdır. Yalnız devletin otoritesi ve kuvveti milletin otoritesi ve kuvvetinden bağımsız değildir. Otoritenin kurucusu devlet olmakla beraber olgunlaşması ve devamlılığı otorite iradesini milletten alması ile imkân dahiline girer. Bugün sivil toplum kuruluşları denen ve "devlete bağlı bulunmayan organizasyonlar" diye tarif edilen, Topçu'nun ise "sosyal teşkilât" dediği yapılar İslâm ve Selçuklu-Osmanlı tecrübesinde devletin içinde yer almaktadır. Vakıflar bunun örneğidir. Millet'in siyasî iradesiyle devletin siyasî iradesi arasında Batı'da olduğu gibi bir otorite zıtlışması, bir menfaat çatışması problemi yoktur. Sadece bir derecelenmeden bahsedilebilir. Halka dayanan, halk tarafından kontrol edilen, ancak halkın üstünde duran ve onun dileklerini Allah'ın iradesine bağlayan kuvvet en iyi hükümettir. Mesuliyet iradesini Allah'tan almayan ve halkın karşısında sorumluluk tanımayan bir idare haklı ve âdil bir milliyetçilik rejimi olmaz. Millet fertlerini Allah iradesine bağlayıp yaşatacak iktidar Hakk'ın hâkimiyeti ve halkın hükümetidir (*a.g.e.*, s. 130).

Nurettin Topçu'nun sistematiğinde hürriyet ve eşitlik kavramları adalet ve mesuliyete göre ikinci derecede bir yere sahiptir. Çünkü hürriyet tabii değil sosyal bir hadisedir. Cemiyetin içinde bir anlam kazanan hürriyetin bir üst düzeye çıkabilmesi için insana tabii olarak var olan hareket ve düşünce ile irtibatlanması gerekir. Bu durumda da hürriyet müstakil değil bağımlı bir kavram haline gelir. Hürriyet, "hiçbir kayıt ve şarta bağlı olmadan her istediğini yapabilmek" diye tanımlanırsa bu, insanlar için duyuların ve bedenin hürriyeti veya bir iradeye değil içgüdülere tâbi olan hayvanlar dünyasının hürriyeti olabilir. Burada bir şuur aranmadığı gibi ideal olarak da gösterilemez. İnançsızlık ve liberal eğilimlerin ortaya çıkardığı hürriyet kavramı bir hile değilse anarşiden başka bir şey olamaz.

Eserleri. Topçu'nun doktora ve doçentlik tezleriyle felsefe grubu için hazırladığı ders kitapları dışındaki eserleri çoğu sağlığında olmak üzere makalelerinden derlenerek hazırlanmıştır. 1997-2005 yılları arasında kitaplarına girmemiş makalele-

riyle doktorasının tercümesi, yayımlanmamış romanı ve bazı yazıları dahil bütün eserleri Ezel Erverdi – İsmail Kara tarafından tekrar yayıma hazırlanmış ve yirmi bir kitaplık bir külliyat halinde Dergâh Yayınları arasında basılmıştır (burada kitapların ilk baskıları ile redaksiyondan sonraki ilâveli baskılarına işaret edilmiştir; madde içindeki atıflar son basımlara aittir): *Conformisme et Révolte-Esquisse d'une Psychologie de la Croyance* (Nurettin Ahmed adıyla, Paris 1934; tıpkıbasımı, Ankara 1990), *Garbın İlim Zihniyeti ve Ahlâk Görüşü* (1955, 1970'ten sonra *Kültür ve Medeniyet*'in içinde), *Mehmet Âkif* (1873-1936)-20. *Ölüm Yıldönümü* (1957, Ali Nihad Tarlan'la birlikte; Nihad Sami Banarlı, Ferruh Bozbeyli, Uğur Kökden ve Peyami Safa'nın yazıları ile ilâveli 2. bs., 1961), *Türkiye'nin Maarif Davası* (1960, 1997), *Komünizm Karşısında Yeni Nizam* (1960, 1970'ten sonra *Ahlâk Nizamı*'nın içinde), *Ahlâk Nizamı* (1961, 1997), *Yarınki Türkiye* (1961, 1997), *Büyük Fetih* (1962, 1998), *Var Olmak* (1965, 1997), *Varoluş Felsefesi-Egzistansiyalizm* (P. Foulquié'den derleme, 1967, son düzenlemede *Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi*'nin içinde), *Bergson* (doçentlik tezi, 1968, 1998), *İradenin Davası* (1968, son düzenlemede *Devlet ve Demokrasisi* ile birlikte, 1998), *İslâm ve İnsan* (1969, son düzenlemede *Mevlâna ve Tasavvuf*la birlikte, 1998), *Devlet ve Demokrasi* (1969, 1998), *Kültür ve Medeniyet* (1970, 1998), *Mehmed Âkif* (1970, 1998), *Mevlâna ve Tasavvuf* (1974, *İslâm ve İnsan*'la birlikte, 1998), *Milliyetçiliğimizin Esasları* (1978), *İsyân Ahlâkı* (doktora tezi, Conformisme et Révolte'un tercümesi, çev. Mustafa Kök – Musa Doğan, 1995, sonradan bulunan Nurettin Topçu'nun kendi tercümesiyle karşılaştırılarak 2. bs., 1998), *Varoluş Felsefesi-Hareket Felsefesi* (1999), *Millet Mistikleri* (Portreler, 2001; ilâveli 2. bs., 2009), *Amerikan Mektupları-Düşünen Adam Aramızda* (2004). **Ders Kitapları:** *Sosyoloji*

(1948, 2001), *Psikoloji* (1949, 2003), *Felsefe* (1952, 2002), *Mantık* (1952, 2001), *Ahlâk* (Orta 3, Emin Işık'la birlikte, 1975), *Ahlâk* (Lise 1 ve Lise 2, 1976; ikisi bir arada, 2005), *Din Psikolojisi Bahisleri* (haz. A. V. İmamoğlu, Erzurum 1995, *İslâm* mecmuasında yayımlanan din psikolojisiyle ilgili makalelerin toplu neşri; bu makaleler son neşirde *İslâm ve İnsan-Mevlâna ve Tasavvuf* kitabına ek olarak alınmıştır). **Edebî Eserleri:** *Taşralı* (hikâyeler, 1959, 1998), *Reha* (roman, 1999). **Broşürler:** *İnkılap-İrtica* (1951), *Çanak kale* (1952), *Din ile Kinin Mücadelesi* (Malatya hadisesi üzerine, 1952), *Son Hadiseler ve Biz* (Milliyetçiler Derneği aleyhine yürütülen kampanyalar üzerine, 1953), *Şehit* (1959). Broşürler son neşirde ilgili kitaplara girmiştir. Nurettin Topçu'nun makale ve yazılarının yayımlandığı belli başlı dergiler (makale adedi yoğunluk sırasına göre): *Hareket*, *Komünizme Karşı Mücadele*, *Düşünen Adam*, *Türk Yurdu*, *Şule*, *Bizim Türkiye*, *Büyük Doğu*, *Sebilürreşâd*. **Gazeteler:** *Akşam*, *Yeni İstanbul*, *Yeni İstiklâl*, *Son Havadis*, *Hürsöz* (Erzurum). Topçu *Hareket* dergisindeki bazı yazılarında "Nizam Ahmet" ve "Osman Asyalı" takma adlarını kullanmış, ayrıca dergi adına "Hareket" imzalı birçok başyazı yazmış, herhangi bir isim belirtilmeyen tercümeler ve mektuplar yayımlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Vefatının arkasından *Hareket* dergisinin 112. sayısı (Ocak-Mart 1976), otuzuncu yılı münasebetiyle de *Hece* dergisinin 109. sayısı (Ocak 2006) Nurettin Topçu özel sayısı olarak çıkmıştır; Milli Eğitim Bakanlığı ve İstanbul Erkek Lisesi arşivlerindeki Nurettin Topçu personel dosyası; Mehmet Sarıtaş, *Nurettin Topçu'da Sosyo-Pedagojik Yapı*, Ankara 1986; *Nurettin Topçu'ya Armağan*, İstanbul 1992; Süleyman Seyfi Öğün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik ve Nurettin Topçu*, İstanbul 1992; Mustafa Kök, *Nurettin Topçu'da Din Felsefesi*, İstanbul 1995; H. Bayram Kaçmazoğlu, *Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 1999, s. 264-298; Hüseyin Karaman, *Nurettin Topçu'da Ahlâk Felsefesi*, İstanbul 2000; Orhan Okay, *Silik Fotoğraflar*, İstanbul 2001, s.

16-25; Fırat Mollaer, *Anadolu Sosyalizmine Bir Katkı: Nurettin Topçu Üzerine Yazılar*, İstanbul 2007; a.mlf., *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, İstanbul 2008; *Nurettin Topçu* (ed. İsmail Kara), Ankara 2009; İhsan Fazlıoğlu, "Nurettin Topçu'da Bilgi ve Bilim Sorunu", *Dergâh*, sy. 114, İstanbul 1999, s. 15-18; Ali Birinci, "Hareket Mecmuası", *TY*, XXV/213 (2005), s. 84-89.

İSMAİL KARA

TOPÇULAR KÂTİBİ

(bk. ABDÜLKADİR EFENDİ).

TOPHÂNE

Osmanlı Devleti'nde
top dökümünün yapıldığı yer.

Tophâne, top döküm yeri yanında barut, top ve güllerin depo edildiği mekânları da içine alır. Osmanlılar'ın ateşli silâhlarla tanışması XIV. yüzyılın ikinci yarısına kadar inmekle birlikte sabit top dökümhanelerinin tam olarak ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Elde kesin deliller bulunmamasına rağmen ilk sabit top dökümhanesinin Edirne'de II. Murad tarafından tesis edildiği ve Fâtih Sultan Mehmed tarafından da kullanıldığı kabul edilir. Ancak bu tarihlerden önce Osmanlılar'ın muhtelif savaşlar için top döktüğü ve bunların bir kısmını seyyar top dökümhanelerinde imal ettiği bilinmektedir.

Tophâne-i Âmire. Tesbit edilebildiği kadarıyla Edirne'den sonra inşa edilen ikinci top döküm merkezi İstanbul'da bugünkü Tophane semtindeydi. Kesin inşa tarihi tesbit edilememekle birlikte Tursun Bey'in Yeni Saray'ın bir tarafının Tophâne'ye baktığından söz etmesi, yine aynı tarihlerde kaleme alınan *Fâtih Vakfiyesi*'nde (867-875/1462-1470) Ayasofya Camii'nin gelirleri arasındaki Galata'da Kapiçi Hamamı'nın Karaköy mahallesinde ve Tophâne Kapisı yakınında bulunduğu belirtilmesi fetihten yaklaşık on iki yıl sonra (1465) tophânenin varlığını gösterir. Buradaki yapının Osmanlılar tarafından mı inşa edildiği yoksa mevcut bir yapının mı dökümhaneye çevrildiği konusu henüz kesinlik kazanmamıştır.

Bir kurum olarak Tophâne ve Tophâne-i Dergâh-ı Âlî tabiri 905 (1499-1500) tarihli *Avlonya Tophânesi Muhasebe Defteri*'nde geçer (BA, A. E, Bayezid II, nr. 41). Tophâne-i Âmire terkibi ise kuruma ait 1513 tarihli bir muhasebe defterinde yer alır (BA, KK, nr. 4726, s. 1). Fâtih Sultan Mehmed döneminde kurulan Tophâne-i Âmire'nin II. Bayezid zamanında artan

Tophane Meydanı ve top dökümhanesini gösteren bir gravür (Comte de Choiseul-Gouffier, *Voyage pittoresque de la Grèce*, Paris 1782-1822, II, lv. 95)